

Leśmianowskie inspiracje ludowe na przykładzie utworu *Ballada dziadowska*

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Prezentacja multimedialna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Lidia Ligęza, "Klechdy polskie" *Bolesława Leśmiana na tle folklorystycznym*, „Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej” 1968, nr 59/1, s. 112–113.
- Źródło: Janusz Sławiński, *Ballada*, [w:] Teresa Kostkiewiczowa, Michał Głowiński, Aleksandra Okopień-Sławińska, Janusz Sławiński, *Słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, Wrocław 1989, s. 53–54.
- Źródło: Jacek Trznadel, *Twórczość Leśmiana*, Warszawa 1964, s. 127–129.
- Źródło: Bolesław Leśmian, *Ballada dziadowska*, [w:] tegoż, *Poezje wybrane*, oprac. J. Trznadel, Wrocław 1968, s. 66–68.
- Źródło: Bolesław Leśmian, *Ballada dziadowska*, [w:] tegoż, *Poezje wybrane*, Wrocław 1983.

Leśmianowskie inspiracje ludowe na przykładzie utworu *Ballada dziadowska*

Źródło: dostępny w internecie: commons.wikimedia.org, licencja: CC BY-SA 2.5.

Folklor stanowi niewyczerpane źródło inspiracji dla pisarzy, muzyków czy malarzy, ale także projektantów mody czy twórców gier wideo. Koncepcja ludowości jest kluczowa dla zrozumienia poezji Bolesława Leśmiana. Leży ona u podstaw jego sposobu rozumienia człowieka i poezji.

Twoje cele

- Opiszysz wersyfikację *Ballady dziadowskiej* Bolesława Leśmiana,
- Objąśnisz, jakich zabiegów używa Leśmian, by stylizować formę utworu na pieśń ludową.
- Uzasadnisz, że *Ballada dziadowska* spełnia wymogi gatunkowe.

Przeczytaj

Informacje o Bolesławie Leśmianie znajdziesz m.in. w lekcji:

[Przeciw nicości: natura i wola istnienia](#)

Ludowość u Leśmiana

Kluczowa w interpretacji poezji Leśmiana jest ludowość, o czym pisze Jacek Trznadel:

((Jacek Trznadel

Twórczość Leśmiana

Problematyka ludowa [u Leśmiana] jest zjawiskiem paralelnym do [...] mitu pierwotności, mitu natury; stanowi ich uzupełnienie, będąc nieodłącznym składnikiem światopoglądowej całości Leśmiana. Problematyka ta jest bezpośrednim wyrazem zainteresowania poety dla zamierzchłej i bezimiennej, ogólnoludzkiej puścizny kulturowej i wyrażonych przez nią światopoglądów, zainteresowań dla mitu, legendy, baśni. [...]

Dla Leśmiana ludowość jest [...] tą dziedziną wyobraźni, która jest wolna od schematyzmu poglądowego wyobrażeń nowoczesnego społeczeństwa „ludzi szarych”. [...] Stworzy więc Leśmian własną, nową całość artystyczną, w której formy i motywy ludowe są jedynie impulsem tłem, nastrojem, wykorzystanym dla własnych treści i amiatów. Nie jest to więc próba „doskonalenia” artystycznego ludowego prymitywu. Jest to poszukiwanie ogólniejszych założeń estetycznych, tkwiących u podłoża wyobraźni ludowej, ożywienia na nowo zaludniających ją postaci baśniowo-mitycznych, a jednocześnie połączenie tych doświadczeń z niektórymi dążeniami estetycznymi sztuki nowoczesnej, na przykład z wyraźnym dążeniem poetyki Leśmiana ku grotesce. Z drugiej strony, dodajmy także, nie jest to próba stylizowania na autentyczną formę ludowego myślenia – zapisu

współczesnych realiów ludowego życia, a więc próba swoistego folklorystycznego realizmu.

Źródło: Jacek Trznadel, *Twórczość Leśmiana*, Warszawa 1964, s. 127–129.

Jak stwierdza Trznadel, w twórczości poety łączą się patrzenie przez pryzmat ludowości, natury oraz pierwotności. Jego perspektywa wypływa z mitu, którego nie stara się udoskonalać.

Biograficzne podłoże owej fascynacji poety, które zdecydowało o późniejszym kształcie jego twórczości, przedstawia zaś Lidia Ligęza:

((Lidia Ligęza

"Klechdy polskie" Bolesława Leśmiana na tle folklorystycznym

Czerpanie z twórczości ludowej ma u nas odległą tradycję, bo wywodzącą się od Kochanowskiego. Tradycję romantyczną ludowości przejęła Młoda Polska; realizowała ją w podobny sposób, korzystając powszechnie z inspiracji ludowych (m. in. Ostrowska, Wolska, Rydel, Kasprówicz, Tetmajer). Gdybyśmy zestawili sposób przetwarzania folkloru przez przedstawicieli Młodej Polski z Leśmianowskim ujęciem ludowości, ujawniłyby się zaledwie pozorne podobieństwa. [...]

Zainteresowanie Leśmiana ludowością wypływało z głębszych źródeł niż tylko moda literacka. Głównym tego powodem była chęć ucieczki w odmienną baśniową konwencję od wrogości współczesnego mu świata i dręczącej go zmyślenia „szarego człowieka”. Świeżość i pierwotność wytworów ludu dawała mu odpoczynek po obcowaniu ze schematycznymi poglądami nowoczesnego społeczeństwa.

W przeciwieństwie do większości poetów swej epoki nie zajmował się jednym konkretnym folklorem, ani nie zamierzał nigdy być wiernym jakiemuś jednemu jego systemowi. Chodziło mu przede wszystkim o możliwość skorzystania z ogólnoludzkich osiągnięć pierwotnej kultury i z tych jej pierwiastków filozoficznych i estetycznych, które mogły posłużyć do własnych uogólnień. Dlatego w twórczości

Leśmiana doszły do głosu różnonarodowe ludowe wątki i motywy, i to na równych prawach. [...]

Już podczas studiów uniwersyteckich w Kijowie poeta zapoznał się w bibliotece Leonarda Jankowskiego z polską ludową pieśnią i poezją, rosyjskimi bylinami, cyklem pieśni serbskich o królewiczu Marku i fińską epopeją *Kalewala*. *Klechdy sezamowe* i *Przygody Sindbada Żeglarza*, a następnie niektóre wiersze późniejszej *Łąki* wykazują zainteresowanie Leśmiana motywami orientalnymi, zwłaszcza hinduskimi. Publikowane od r. 1901 w „Chimerze” *Pieśni ludowe celtyckie, germańskie, romańskie* (w formie książkowej wydane w r. 1909) w tłumaczeniu Edwarda Porębowicza także wywarły wpływ na poetę. [...]

Studia nad folklorem pogłębił poeta pracując w Cannes nad *Klechdami polskimi*. Pisał stamtąd do Przesmyckiego o cudach, które wciąż odkrywa, o zafascynowaniu tworcami ludu Litwy i Ukrainy. Wertował tomy Kolberga, roczniki „Wisły” i „Ludu”, czytał wielotomowy zbiór baśni rosyjskich Afanasjewa.

Źródło: Lidia Ligęza, „Klechdy polskie” Bolesława Leśmiana na tle folklorystycznym, „Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej” 1968, nr 59/1, s. 112–113.

Badaczka wskazuje na dorastanie Leśmiana na terenie Ukrainy oraz na poznane wówczas źródła literackie, które stanowiły główną inspirację dla poety w zakresie jego fascynacji folklorystycznych.

O stylizacji w wierszach Leśmiana

Bolesław Leśmian to mistrz stylizacji językowej. Nadawał swoim dziełom ludowy charakter oraz brzmienie dzięki licznym zabiegom stylistycznym, takim jak stosowanie [dialektyzmów](#). Leśmian korzystał z zasobu gwar ze wschodnich regionów kraju, szczególnie z Lubelszczyzny.

W jego wierszach pojawiają się takie wyrazy, jak: „zniszczoła” (zniszczenie), „jaśnisty” (jasny), „gleń” (kawalek), „rozgruch” (hałas) czy „cierpiałka” (krzyż przydrożny, święta figura). W wielu przypadkach występuje połączenie wyrażenia gwarowego ze współbrzmiącym [leśmianizmem](#), który wydobywa z dialektyzmu dodatkową treść. Na poziomie leksykalnym stylizacja obejmuje także użycie potoczizmów (np. „pogrzebać”, „rabuś”, „łeb”). Mają one

zasięg ogólnopolski, są jednak charakterystyczne przede wszystkim dla polszczyzny mówionej.

Ponadto, Leśmian korzystał z zabiegów stylistycznych charakterystycznych dla literatury ludowej. Tu należy zwrócić szczególną uwagę na:

1. Porównania przeczące składające się najczęściej z dwóch członów - pytania lub twierdzenia i zaprzeczenia

Takie konstrukcje pojawiają się w słowiańskich pieśniach, np. w [bylinach](#) rosyjskich. Leśmian upraszcza te formy, rozpoczynając od zaprzeczenia, np. „To nie tak cwałują i uszami strzygą | Jeno tańczą dwa opoje, Świdryga z Midrygą” (*Świdryga i Midryga*).

2. Określenia tautologiczne (np. „roztopolić topole”, „stodolić stodołę”)

3. Zasada potrójnego powtarzania różnych czynności, dzielenie akcji na trzy różniące się człony

4. Powtarzanie, a szczególnie: refreniczność, regularne układy strof, zachowanie regularnej rytmiki wiersza, częste stosowanie anafor

5. Rytm i wersyfikacja

Ballada

Ballada jako gatunek liryczny silnie powiązany z ludowością był szczególnie popularny w pierwszym okresie romantyzmu, nie oznacza to jednak, że w późniejszym czasie utwory te nie powstawały. Cechy charakterystyczne dla tego gatunku podaje Janusz Sławiński:

((Janusz Sławiński

Ballada

Ballada (...) – gatunek obejmujący pieśni o charakterze epicko-lirycznym, nasycone elementami dramatycznymi, opowiadające o niezwykłych wydarzeniach legendarnych lub historycznych. Fabuła ballad charakteryzuje się szkicowością, zawiera zwykle momenty tajemnicze i zagadkowe, jej dominantę stanowi jakieś jedno wyraziście zarysowane zdarzenie. Przedstawione postaci są silnie stypizowane, a ich charakterystyka zmierza do uwydatnienia jakiejś cechy podstawowej; narracja ballad jest w wysokim stopniu zsubiektywizowana, w jej obrębie pojawiają się często partie

dialogowe; dla stylu balladowej opowieści znamienne jest obecność konwencjonalnych w tym gatunku ujęć i środków, takich jak **paralelizm składniowy**, stałe epitety, porównania, powtórzenia i refreny; budowa utworu najczęściej stroficzna (...).

Źródło: Janusz Sławiński, *Ballada*, [w:] Teresa Kostkiewiczowa, Michał Głowiński, Aleksandra Okopień-Sławińska, Janusz Sławiński, *Słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, Wrocław 1989, s. 53–54.

((Bolesław Leśmian

Ballada dziadowska

Postukiwał **dziadyga** o ziem kulą drewnianą,
Miał ci nogę obciętą aż po samo kolano.

Szedł skądkolwiek gdziekolwiek – byle zażyć wywczasu,
Nad brzegami strumienia stanął tyłem do lasu.

Stał i patrzył tym białkiem, co w nim pełno czerwieni,
Oj da-dana, da-dana! – jak się strumień strumieni!

Wychynęła z głębin rusańczana dziewczycyca,
Obryzgała mu ślepie, aż przymarszczył pół lica.

Nie wiedziała, jak pieścić – nie wiedziała, jak nęcić?
Jakim śmiechem pośmieszyć, jakim smutkiem posmęcić?

Wytrzeszczyła nań oczy – szmaragdowe płoszydła –
I objęła za nogi – pokuśnica obrzydła.

Całowała uczenie, i łechtliwie i czule,
Oj da-dana, da-dana! – tę drewnianą, tę kulę!

Parskał śmiechem dziadyga w kark pokłękłej ułudy,
Aż przysiadł na trawie, jakby tańczył przysiudy.

Aż mu trzęsła się broda i dwie wargi u gęby,
Aż się kulą obijał o perłowe jej zęby!

„Czemuż jeno całujesz moją kłodę stroskaną?
Czemuż dziada pomijas aż po samo kolano?

Za wysokie snadź progi dla czarciego nasienia,
Ty, wymoczku rusalny – ty, chorobo strumienia!

Pieszczotami to drewno chcesz pokusić do grzechu?
Oj da-dana, da-dana ! – umrę chyba ze śmiechu!” –

Spowiła go ramieniem, okręciła, jak frygą!
„Pójdźże ze mną, dziadoku – dziaduleńku – dziadygo!

Będę ciebie niańczyła na zapiecku z koralu,
Będę ciebie tuczyła kromką żwiru spod fali.

Będiesz w moim pałacu miał wywczasy niedzielne,
Będiesz pijał z mej wargi pocałunki śmiertelne!”

Pociągnęła za brodę i za torbę żebraczą
Do tych nurtów pochłonných, co się w słońcu inaczą.

Nim się zdążył obejrzeć – już miał falę na grzbiecie –
Nim się zdołał przeżegnać – już nie było go w świecie!

Zakłębiły się nurty – wyrównała się woda,
Znikła torba dziadowska i łysina i broda!

Jeno kloc ten chodziwy – owa kula drewniana
Wyłynęła zwycięsko – oj da-dana, da-dana!

Wyłynęła – niczyja, nie należna nikomu,
Wyzwolona z kalectwa, wypłukana ze sromu!

Brnęła tędy – owędy szukająca swej drogi,
Niby szczątek okrętu, co się wyzbył załogi!

Grzała gnaty na słońcu ku swobodzie, ku życiu,
Zapłasała radośnie na swym własnym odbiciu!

I we żwawych poskokach podyrdała przez fale.
Oj da-dana, da-dana! – w te zaświaty – oddale!

O *Balladzie dziadowskiej* pisano, że jest „Świtezianką Mickiewiczowską rozebraną z kostiumu romantycznego i odzianą w samodziół”.

Słownik

bylina

(ros. *былина*) – rosyjska ludowa pieśń epicka, najczęściej opiewała czyny legendarnych średniowiecznych bohaterów

dystych

(gr. *dístichon* – dwurzędowy) – strofa składająca się z dwóch wersów

paralelizm składniowy

podobieństwo w budowie zdań następujących po sobie, stały epitet – powtarzające się określenia uwypuklające daną cechę bohatera

tautologia

(gr. *tautos* – ten sam + *logos* – mowa) – wyrażenie złożone z wyrazów o takim samym lub bardzo podobnym znaczeniu

tercyna

(wł. *terza rima*) – zwrotka trzywierszowa, której pierwszy wiersz rymuje się z trzecim, a środkowy z pierwszym i trzecim wierszem zwrotki następnej

wiersz sylabotoniczny

wiersz mający równą liczbę sylab oraz identyczny układ akcentów w każdym wersie

wiersz sylabiczny

wiersz mający równą liczbę sylab w każdym wersie

dialektyzm

wyraz, forma gramatyczna lub konstrukcja składniowa właściwa jakiemuś dialektowi albo gwarze

Prezentacja multimedialna

Polecenie 1

Wskaż elementy folkloru pojawiające się na poniższych obrazach.

Polecenie 2

Wyjaśnij, jakie inspiracje ludowe pojawiają się w podanych fragmentach wierszy Bolesława Leśmiana.

Włodzimierz Tetmajer, *Tańce w karczmie*, przed 1923
Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Ludowy bohater

Bohaterowie ludowi pojawiają się w poezji Bolesława Leśmiana poczynawszy od tomu *Łąka*. Tradycyjnymi w twórczości ludowej postaciami, które spotykamy też u Leśmiana, są: parobek, żołnierz-inwalida, Dziad, ale również postacie o rodowodzie folklorystycznym, takie jak Świdryga, Midryga czy ludowy demon Południca.

To nie konie tak cwałują i uszami strzygą,
Jeno tańczą dwaj opoje — Świdryga z Midrygą.

A nie stęka tak stodoła pod cepów bijakiem,
Jak ta łąka, żgana stopą srożej, niż kułakiem!

Źródło cytatu: Bolesław Leśmian, *Świdryga i Midryga*, [w:] tegoż, *Poezje wybrane*, oprac. Jacek Trznadel, Wrocław 1983, s. 70-71.

Inna grupa bohaterów typowych dla utworów Leśmiana, często związanych w ludową przestrzeń wsi, to postaci odrzucone, inne, sytuujące się poza społeczeństwem, jak np. kaleki, dziadygi, nędzarze, wieśniacy, dziewczki z podwórza czy żebracy.

Kazimierz Pochwalski, *Lirnik przed chatą*, 1887

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Stylizowany narrator lub podmiot liryczny

Oprócz bohaterów ludowych pojawia się również stylizowany podmiot liryczny lub narrator (w balladach) - poeta, który jest częścią świata, o którym opowiada. Nazywany jest śpiewakiem, Bajdałą czy pleciugą. Łączy on drwinę

z powagą, dobroduszość ze sprytem i chytryością. Reprezentuje ludowy rozsądek.

Szedł po świecie Bajdała
Co go wiosna zagrzała, —
Oprócz siebie — wiódł szkapę, oprócz skapy — wołu,
Tyleż tędy, co wszędy, szedł z nimi pospołu.

Źródło cytatu: Bolesław Leśmian, *Dusiołek*, [w:] tegoż, *Poezje wybrane*, oprac. Jacek Trznadel, Wrocław 1983, s. 68.

Jacek Malczewski, *Rusalki*, 1888

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Ludowe wierzenia

W poezji Leśmiana wykorzystane zostały także ludowe wierzenia typowe dla literatury inspirowanej folklorem. Twórczość poety obfituje zatem w różne postaci – zarówno demony (Południca, królowna-topielica), jak te funkcjonujące w legendach czy folklorze (piła, dusiołek) – ale też podania, jak legenda o poszukiwaniu zaklętego ziela.

Zaskoczyła ich na słońcu Południca blada,
I Świdrydze i Midrydze i tańcowi rada.

Zaglądała im do oczu chciwie, jak do żłobu.

— „Który w tańcu mię wyhula, bom jedna dla obu?” —

— „Moja będzie — rzekł Świdryga — ta pierś i ta szyja!” —

A Midryga pięścią przeczy: „Moja, lub niczyja!”

Źródło cytatu: Bolesław Leśmian, *Świdryga i Midryga*, [w:] tegoż, *Poezje wybrane*, oprac. Jacek Trznadel, Wrocław 1983, s. 71.

Kazimierz Pochwalski, *Stara chata*, 1890

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Realia ludowego świata

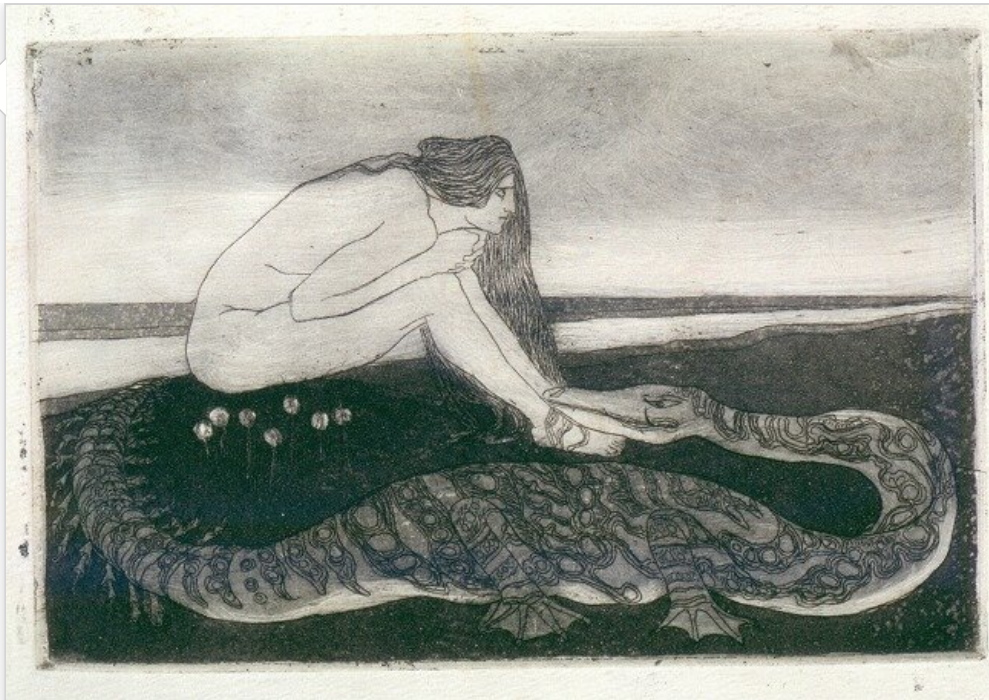
Leśmian wykorzystuje w swojej poezji motywy i realia ludowego świata. Miejsca akcji są typowe dla przestrzeni wsi, to np. łąka, leśna polana, okolice lasu czy płota.

Idzie lasem owa zmora, co ma kibić piły,
A zębami chłopców nęci i zna czar mogiły.

Upatrzyła parobczaka na schyłku doliny:
„Ciebie pragnę, śnie jedyny - dyny moje, dyny!

Pocałunki dla cię, chłopcze, w ostrą stal uzbroję,
Błysk - niedobłysk na wybłysku - oto zęby moje!"

Źródło cytatu: Bolesław Leśmian, *Piła*, [w:] tegoż, *Poezje wybrane*, oprac. Jacek Trznadel, Wrocław 1983, s. 77-78.

Jan Rembowski, *Kobieta i smok*, ok. 1910

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Nawiązania do konkretnych ludowych tekstów

W poezji Leśmiana zdarzają się także nawiązania do innych tekstów o ludowej proveniencji. Jego ballada *Gad* jest inspirowana balladą *Smok z Pieśni ludowych celtyckich, germańskich, romańskich* zebranych przez Edwarda Porębowicza i wydanych w 1909 roku.

Szła z mlekiem w piersi w zielony sad,
Aż ją w olszynie zaskoczył gad.

Skrętami dławił, ująwszy wpół,
Od stóp do głowy pieścił i truł.

Uczył ją wspólnym namdlewać snem,
Pierś głaskać w dłonie porwanym łbem (...)

Źródło cytatu: Bolesław Leśmian, *Gad*, [w:] tegoż, *Poezje wybrane*, oprac. Jacek Trznadel, Wrocław 1983, s. 65.

Leśmian wzorował się również na polskich, serbskich i rosyjskich pieśniach. Inspirował się utworami litewskimi i ukraińskimi, zaś podczas pobytu we Francji zetknął się z rosyjskimi symbolistami, od których przejął zainteresowanie bajką magiczną.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Dopasuj do podanych cech literatury ludowej elementy i cytaty z wiersza Bolesława Leśmiana *Ballada dziadowska*.

typowy bohater

„I objęła za nogi - pokaśnica
obrzydła”

zmora

„Szedł skądkolwiek
gdziekolwiek”

las

subiektywny obserwator

„Będziesz pijał z mej wargi
pocałunki śmiertelne”

typowe miejsce

miłość i śmierć

dziadyga

ludowy śpiewak

strumień

ludowe realia

rusałka

ludowe wierzenia

motywy ludowe

„Postukiwał dziadyga o ziem kulą
drewnianą”

narrator

Ćwiczenie 2

Stylizacja ludowa obejmuje m.in. rytmizację wynikającą z układów akcentowych w utworze. Zaznacz na czerwono sylaby akcentowane. Pamiętaj, że w wyrazach, które mają cztery i więcej sylab, pojawia się dodatkowy (słabszy) akcent.

 czerwony

Bolesław Leśmian

Ballada dziadowska [fragmenty]

[...]

Szedł skąd kol wiek gdzie kol wiek - by le za żyć wyw cza su,

Nad brze ga mi stru mie nia sta nął ty łem do la su.

[...]

Wy chy nę ła z głę bi ny rusał cza na dziew czy ca,

O bryz ga ła mu śle pie, aż przy mar szczył pót li ca.

[...]

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

Wypisz z tekstu cytaty, które obrazują poniższe elementy stylizacji ludowej.

- a. dialektyzmy oznaczające: ukłęknać, przysiady, trwały, diablica
- b. ludowy przyśpiew
- c. dwa dowolne potoczmy
- d. trzy określenia tautologiczne

Ćwiczenie 5

Określ, które z poniższych zdań są prawdziwe, a które fałszywe.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Dziad w folklorze był postacią mającą możliwość dostępu do świata zmarłych.	☐	☐
Do opisu dziada w wierszu Leśmiana został użyty styl wysoki.	☐	☐
W utworach ludowych dziad często jest istotą związaną ze sferą sacrum.	☐	☐
Dziad najczęściej łączony był z wierzeniami chrześcijańskimi.	☐	☐
W legendach i podaniach dziad-żebrak często odgrywa rolę pośrednika Boga.	☐	☐
W <i>Balladzie dziadowskiej</i> główny bohater jest silnie zindywidualizowany.	☐	☐
Nie wiemy nic o wyglądzie dziada z <i>Ballady dziadowskiej</i> .	☐	☐

Ćwiczenie 6

Wyjaśnij, na czym polegają ludowe inspiracje w *Balladzie dziadowskiej* Bolesława Leśmiana.

Ćwiczenie 7

Opisz warstwę formalną w wierszu *Ballada dziadowska* Bolesława Leśmiana i wskaż jej wpływ na warstwę znaczeń.

Ćwiczenie 8

Udowodnij, że utwór Bolesława Leśmiana *Ballada dziadowska* spełnia wymogi tego gatunku. Zwróć uwagę na kwestię rodzaju literackiego, nastrój, kreację bohaterów i środki artystycznego wyrazu.

Dla nauczyciela

Autor: Małgorzata Kosińska-Pułka

Przedmiot: Język polski

Temat: Leśmianowskie inspiracje ludowe na przykładzie utworu *Ballada dziadowska*

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

- 1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;
- 3) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne, w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej oraz epos, odę, tragedię antyczną, psalm, kronikę, satyrę, sielankę, balladę, dramat romantyczny, powieść poetycką, a także odmiany powieści i dramatu, wymienia ich podstawowe cechy gatunkowe;
- 4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;
- 8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe;
- 14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

- 6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki;

II. Kształcenie językowe.

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:

- 1) rozróżnia pojęcie stylu i stylizacji, rozumie ich znaczenie w tekście;
- 6) rozpoznaje rodzaje stylizacji (archaizacja, dialektyzacja, kolokwializacja, stylizacja środowiskowa, biblijna, mitologiczna itp.) oraz określa ich funkcje w tekście;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca;

10) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów;

11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe;

12) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.

IV. Samokształcenie.

6. wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i stosuje je w wypowiedzi;

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Lektura obowiązkowa

33) wybrane wiersze następujących poetów: Bolesław Leśmian, Julian Tuwim, Jan Lechoń, Maria Pawlikowska-Jasnorzewska, Kazimiera Iłakowiczówna, Julian Przyboś, Józef Czechowicz, Krzysztof Kamil Baczyński, Tadeusz Gajcy;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności.

Cele operacyjne. Uczeń:

- definiuje gatunek ballady i rozpoznaje jej cechy w utworze Bolesława Leśmiana *Ballada dziadowska*,
- wyjaśnia, czym jest stylizacja ludowa w utworze literackim,
- porównuje poetyckie i malarskie inspiracje ludowością,
- wykrywa dialektyzmy (gwaryzmy) w utworze Bolesława Leśmiana i wyjaśnia ich funkcję.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- dyskusja;
- z użyciem e-podręcznika;
- ćwiczeń przedmiotowych;
- wykład.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca całego zespołu klasowego;
- praca w grupach.

Środki dydaktyczne:

- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- komputery z dostępem do internetu dla uczniów;
- e-podręcznik.

Przebieg lekcji

Faza wprowadzająca:

1. Uczniowie zapoznają się z interpretacją muzyczną wiersza *Ballada dziadowska* Bolesława Leśmiana. Korzystając z zasobów internetowych, wysłuchują ballady w wykonaniu Tadeusza Woźniaka (udostępnione w internecie).
2. Przedstawienie celu zajęć i podanie tematu.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie zapoznają się z galerią interaktywną (e-materiał) o inspiracjach ludowych w twórczości Bolesława Leśmiana. Zapisują informacje dotyczące:
 - bohatera ludowego,
 - kreacji narratora i podmiotu lirycznego,
 - ludowych wierzeń,
 - realiów ludowego świata,
 - nawiązań do konkretnych ludowych tekstów.
2. Nauczyciel zapisuje na tablicy stwierdzenie:

Bolesław Leśmian to mistrz stylizacji językowej.

Uczniowie uzasadniają to stwierdzenie, analizując wybrane wiersze Bolesława Leśmiana.

3. Nauczyciel dzieli klasę na dwie grupy.

- W pierwszej grupie uczniowie omawiają wybrane zabiegi stosowane przez poetę: dialektyzmy, porównania przeczące składające się najczęściej z dwóch członów (pytania lub twierdzenia i zaprzeczenia), określenia tautologiczne, potrójne powtarzanie różnych czynności, dzielenie akcji na trzy różniące się człony, refreniczność, regularna stroficzność, zachowanie regularnej rytmiki wiersza (rytm i wersyfikacja). Uczniowie projektują tabelę, w której zapisują nazwę zastosowanego środka, cytat z wiersza i własny komentarz. Razem wybierają najlepszy projekt i na jego podstawie wykonują planszę dydaktyczną zatytułowaną: *Na czym polega stylizacja ludowa w wybranych wierszach Bolesława Leśmiana?*
 - W drugiej grupie uczniowie na podstawie umieszczonej w e-materiałach definicji słownikowej ballady opracowują projekt schematu ilustrującego założenia tego gatunku.
4. Wybrany uczeń recytuje wiersz Bolesław Leśmiana na forum klasy, stosując zasady kultury żywego słowa.

Bolesław Leśmian

Ballada dziadowska

Postukiwał dziadyga o ziem kulą drewnianą,
Miał ci nogę obciętą aż po samo kolano.

Szedł skądkolwiek gdziekolwiek – byle zażyć wywczasu,
Nad brzegami strumienia stanął tyłem do lasu.

Stał i patrzył tym białkiem, co w nim pełno czerwieni,
Oj da-dana, da-dana! – jak się strumień strumieni!

Wychynęła z głębin rusałczana dziewczycyca,
Obryzgała mu ślepie, aż przymarszczył pół lica.

Nie wiedziała, jak pieścić – nie wiedziała, jak nęcić?
Jakim śmiechem pośmieszyć, jakim smutkiem posmęcić?

Wytrzeszczyła nań oczy – szmaragdowe płoszydła –
I objęła za nogi – pokuśnica obrzydła.

Całowała uczenie, i łechtliwie i czule,
Oj da-dana, da-dana! – tę drewnianą, tę kulę!

Parskał śmiechem dziadyga w kark pokłękłej ułudy,
Aż przysiadł na trawie, jakby tańczył przysiudy.

Aż mu trzęsła się broda i dwie wargi u gęby,
Aż się kulą obijał o perłowe jej zęby!

„Czemuż jeno całujesz moją kłodę stroskaną?
Czemuż dziada pomijasz aż po samo kolano?

Za wysokie snadź progi dla czarciego nasienia,
Ty, wymoczku rusalny – ty, chorobo strumienia!

Pieszczotami to drewno chcesz pokusić do grzechu?
Oj da-dana, da-dana ! – umrę chyba ze śmiechu!” –

Spowiła go ramieniem, okręciła, jak frygą!
„Pójdźże ze mną, dziadoku – dziaduleńku – dziadygo!

Będę ciebie niańczyła na zapiecku z koralu,
Będę ciebie tuczyła kromką żwiru spod fali.

Będiesz w moim pałacu miał wywczasy niedzielne,
Będiesz pijał z mej wargi pocałunki śmiertelne!”

Pociągnęła za brodę i za torbę żebraczą
Do tych nurtów pochłonných, co się w słońcu inaczą.

Nim się zdążył obejrzeć – już miał falę na grzbiecie –
Nim się zdołał przeżegnać – już nie było go w świecie!

Zakłębiły się nurty – wyrównała się woda,
Znikła torba dziadowska i łysina i broda!

Jeno kloc ten chodziwy – owa kula drewniana
Wyłynęła zwycięsko – oj da-dana, da-dana!

Wyłynęła – niczyja, nie należna nikomu,
Wyzwolona z kalectwa, wypłukana ze sromu!

Brnęła tędy – owędy szukająca swej drogi,
Niby szczątek okrętu, co się wyzbył załogi!

Grzała gnaty na słońcu ku swobodzie, ku życiu,
Zapłasała radośnie na swym własnym odbiciu!

I we żwawych poskokach podyrdała przez fale.
Oj da-dana, da-dana! – w te zaświaty – oddale!

Źródło: Bolesław Leśmian, *Ballada dziadowska*, [w:] tegoż, *Poezje wybrane*, Wrocław 1983.

5. Uczniowie wykonują zamieszczone w e-materiale ćwiczenia interaktywne. Rozpoznają w wierszu elementy typowe dla kreacji ludowości (bohatera, ludowe wierzenia, motywy ludowe, narratora).
6. Uczniowie wypisują z wiersza cytaty, które obrazują elementy stylizacji ludowej (potocyzmy, ludowy przyśpiew, dialektyzmy, określenia tautologiczne).

Faza podsumowująca

1. Nauczyciel zadaje pytanie podsumowujące:

- Na czym polegają ludowe inspiracje w *Balladzie dziadowskiej* Bolesława Leśmiana?

Uczniowie udzielają odpowiedzi, analizując wiersz Bolesława Leśmiana. Podkreślają znaczenie muzyczności tekstu, czasu i miejsca rozgrywania się akcji, bohaterów, ludowych wierzeń oraz języka.

Praca domowa:

Uczniowie udowadniają, że tekst *Ballada dziadowska* Bolesława Leśmiana spełnia wymagania gatunku ballady. Korzystają z definicji zamieszczonej w *Słowniku terminów literackich* oraz z tekstu poetyckiego. Dostrzegają synkretizm rodzajowy, elementy tajemnicy w fabule i kreacji bohaterów, paralelizm składniowy, powtórzenia, stroficzność, rytm i refreniczność.

Materiały pomocnicze:

- Głowiński Michał, *Zaświat przedstawiony*, Kraków 1998.
- *Słownik terminów literackich*, Warszawa 1995.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedium „Prezentacja multimedialna” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.